

ראשי פרקים

עמודים	נושא
2	תקציר
3	א. סקירה תאורטית
3	1. התפתחות ענף התיירות למבוגרים בעולם
4	2. סיבות, גורמים ושיקולים באפיון דפוסי התיירות של קשישים
7	3. העדפות לטיול של קשישים ערבים מקבוצת מיעוט
8	4. מאפייני התיירות של החברה הערבית בישראל
11	ב. מערך המחקר
14	ג. ממצאי המחקר
21	ד. דיון בממצאים
23	סיכום
24	ה. מגבלות המחקר
24	ו. המלצות להמשך המחקר
25	ביבליוגרפיה

תקציר

עבודה זאת מתמקדת בשאלה: מה מייחד את התיירות של אזרחי ישראל הערבים בני 65 ומעלה? כאשר ההשערה היא: תיירות אזרחי ישראל הערבים המבוגרים והקשישים מאופיינת בתיירות מורשת לאומית, שמטרתה חיזוק הזהות הפלסטינית.

שיטת המחקר היתה איכותנית ונעשה שימוש בשאלון סגור. המדגם כלל 41 גברים ונשים מבוגרים וקשישים ארצי ישראל ערבים (56 ומעלה), מערים וישובים במרכז הארץ, שחלקם פרשו ולא עובדים ומרביתם עובדים למרות שפרשו.

הממצאים העיקריים שאוששו: למרבית המבוגרים והקשישים הערבים יש תחושה שהם מבוססים כלכלית ויכולת כלכלית גבוהה מאפשרת להם לצאת לטיולים ברווחה. המיעוט הערבי בישראל מאופיין בתיירות מורשת ומעדיף לבקר בחו"ל אתרים הקשורים למורשתו ותרבותו.

ממצאים שהופרכו במחקר: מבוגרים וקשישים ערבים לא יוצאים לחו"ל כי התפנה להם זמן אחרי פרישה. הם אינם עונים על הגדרת 'תיירים אסקפיסטים' ולא בורחים לחו"ל כדי להתרחק ממצוקות בריאותיות, נפשיות, או אחרות. נמצאו מניעים חלשים לחיזוק הזהות האתנית-פלסטינית, או חיזוק הזיקה לדת באמצעות העדפת אתרים ספציפיים, מוכנות לשלם עבור אתרים אלה יותר, או נסיעה עם בני העדה.

ההמלצות העולות מהמחקר: השקעה משמעותית של ממשלות בפיתוח תיירות הקשישים, על ידי השקעה בשימור אתרי תיירות מורשת מקומיים (שיקולים של רווח כלכלי ושיקולים חברתיים: חיזוק החיים המשותפים והסובלנות) וסיוע בסבסוד ומימון קבוצות קשישים (שיקולים של רווחה נפשית ושיפור איכות החיים של הקשישים). המלצות אלה מקבלות חיזוק מהספרות המקצועית: על המדינה להדגיש את ההשפעות החיוביות של התיירות לקשישים ולצמצם את ההשפעות השליליות תוך ניסיון להתמודד עם החסמים העומדים בפני תיירים קשישים (Huber et al., 2018) ולפתח 'תיירות חברתית' ולסבסד נסיעות של מבוגרים עם הכנסה צנועה (Losada et al., 2016).

המלצות להמשך המחקר: בניית מדגם גדול בהרבה ומייצג יותר, אשר יכלול ערים מעורבות, ישובים וכפרים ערבים וערים/ישובים/כפרים בדואים ואשר יכלול פילוח מדויק יותר לניתוח העדפות התיירות של ערבים קשישים נוצרים וערבים קשישים מוסלמים.

תרומה אפשרית של המחקר היא בסיוע לעיצוב מדיניות התיירות בנוגע לתיירות קשישים ערבים, לאחר זיהוי המגמות המאפיינות את המיעוט הערבי בישראל. תרומה פוטנציאלית אחרת היא בתרגום התובנות העולות מהמחקר בדבר העדפת מניעים קוסמופוליטיים על פני מניעים של דת וזהות אתנית, כדי לחזק את הסובלנות, הערבות ההדדית בחברה הישראלית ואת החיים המשותפים.

א. סקירה תיאורטית

1. התפתחות ענף התיירות למבוגרים בעולם

תחום התיירות הוא אחד מן הענפים המתפתחים ביותר בשנים האחרונות בתעשייה, על אף ולמרות משבר הקורונה שפקד את העולם בשנתיים האחרונות. בדומה לקבוצות קהלים שונות, גם קהל המבוגרים והקשישים בעולם מטייל, ויש תיירים רבים בכל העולם בגילאים אלו (65 ומעלה). בארץ, אוכלוסיית התיירים המבוגרת שברה שיאים במספר האנשים שטסו לחו"ל בשנת 2019: כמיליון אנשים. בהשוואה לקבוצת הגילאים של 20-24 המונה בעיקר אנשים צעירים שרוצים לטוס ל-"טיול הגדול" אחרי הצבא המונה כ-600,000 איש, זהו הישג מרשים. בקרב האוכלוסייה הערבית, מבחינה סטטיסטית הנתונים הם די דומים, ותיירים רבים היוצאים מהארץ שייכים למגזר הערבי ולקבוצות מיעוט שונות כשרבים מהם משתייכים לאוכלוסייה המבוגרת, בדומה לסטטיסטיקה הישראלית הכללית.

מארגני התיירות בעבר התייחסו בעיקר למגבלות המבוגרים המונעים מהם לטייל. מגבלות כמו בריאות, עלויות, גיל, מגבלות זמן, אחריות משפחתית והיעדר בני לוויה לטיול. השינויים העצומים באיכות החיים של המבוגרים מחייבת מבט נוסף: תוחלת החיים גדלה וכיום 9% מהאוכלוסייה בעולם הם בני 65 ומעלה, כאשר הצפי שעד 2030 המספר יגיע ל-12% וב 2050 בני 65 ומעלה יהיו 16% מכלל אוכלוסיית העולם (Isa et al., 2020).

מהיבט אחר: הדגש בתיירות העולמית בין השנים 1980 ל 2017, היה על תיירות של קבוצות צעירים. עם זאת, תיירות של מבוגרים התעצמה בשנים האחרונות בצורה דרמטית, היא צפויה לגדול עד פי חמישה עד 2050 והיא מחייבת הבנה והתאמה של התיירות למגמה חדשה זאת. הגידול בקרב מטיילים בני 60 עד 80 צפוי לגדול מ 1.7 מיליארד ב 1980 ל 4.3 מיליארד ב 2050, ובקרב בני 80+ יש צפי לגידול מ 0.4 מיליארד ב 1980 ל 2.1 ב 2050 (Isa et al., 2020).

תיירות קשישים (הגדרת גיל הקשיש משתנה ממדינה למדינה ונעה בין 65+ ל 80+) מקבלת בשנים האחרונות נפח גדול מאד בתיירות העולמית, מכיוון שקבוצת הקשישים מהווה אחד מהקולקטיבים עם תדירות הנסיעות הגבוהה ביותר. מרבית המדינות בעולם מבינות את הצורך בהשקעה בתיירות קשישים, היות וקושרות בין גידול בהיקף התיירות המבוגרת לבין כלכלת המדינה, הסולידריות החברתית במדינה ושיפור איכות החיים של הקשיש. המדינה עושה זאת על דרך החיוב: הדגשת ההשפעות החיוביות של תיירות קשישים וסיוע בפיתוח אתרי התיירות, בפרסום ושיווק. אבל גם על דרך השלילה: צמצום ההשפעות השליליות של התיירות וניסיון להתמודד עם החסמים העומדים בפני תיירים קשישים (Huber et al., 2018). מדינות אחדות, שמפתחות 'תיירות חברתית', מסבסדות נסיעות של מבוגרים עם הכנסה צנועה, כדי להגדיל את זרם המטיילים וליצור יתרונות כלכליים למדינה. כך בספרד, למשל, שם המדינה מקדמת את תכניות Imseso ומסבסדת מבוגרים כדי לצאת לטיולים בתוך המדינה (Losada et al., 2016).